

*викладач кафедри іноземних мов
Херсонського державного
аграрного університету*

ХРИСТИЯНСЬКО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ В ПОВІСТІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «КІТ З ПОТОНУЛОГО БУДИНКУ»

Явище рецепції та художнього переосмислення письменниками біблійних ідей, мотивів і образів становить об'єкт літературознавчих зацікавлень упродовж тривалого часу. Тяжіння літератора до заглиблення у внутрішній світ людини корелює з потребою наблизитися до сфери сакрального. Автором, якому властиві інтенції до зображення екзистенційних переживань і, відповідно, до інтерпретації християнських ідей, є Галина Пагутяк.

Різновекторністю досліджень творчості Г. Пагутяк завдячуємо розвідкам таких науковців, як А. Артюх (визначення доміант ідіостилю письменниці), І. Біла (аналіз урбаністичних мотивів), О. Корабльова (характеристика художніх версій самотності), О. Галаєва (з'ясування особливостей містичної реальності як іманентної ознаки великої та малої прози авторки), Я. Голобородько (інтерпретація ірраціонального текстомислення) та інших. Питанню художнього осмислення образів і мотивів сакральних текстів велику увагу приділила О. Корабльова, проте воно потребує додаткових студій з огляду на значну кількість біблійних ремінісценцій та алюзій і виразні риси морально-релігійного дискурсу в творчості Г. Пагутяк.

Мета запропонованої розвідки – проаналізувати християнсько-екзистенційний вимір проблеми вибору в повісті «Кіт з потонулого будинку». Її досягнення передбачає виконання таких завдань: 1) визначити інваріанти проблеми вибору в творі; 2) з'ясувати зв'язок проблематики і поетики повісті з текстами Біблії.

Поліфонічна проблема вибору в аналізованій повісті актуалізується в кількох інваріантах: її герої постають перед вибором між самотністю й соціалізованістю (що, зокрема, увиразнюється підзаголовками частин твору), егоїзмом та любов'ю до ближнього, темрявою та світлом (що трансформується у вибір між добром і злом), неволею і свободою, знанням і невіглаством.

Герої Г. Пагутяк виявляють схильність до рефлексій щодо прагнення до перебування серед собі подібних, потрактоване як повернення до природного стану. Так, кіт розмірковує над бажанням опинитися серед рівного йому товариства: «Може обізветься хтось з мені подібних, і я обізвуся до нього, і ми поділимося своїми тривогами» [3, с. 212]. Однак у ході сюжету повісті його погляди на самотність модифікуються і набувають дещо інших конотацій. Ситуативна схильність kota до подолання самотності увиразнюється відтворенням його емпатії до переживань, атрибутованих Місяцю: «Йому тривожно, як і мені» [3, с. 212]. У фінальній сцені твору кіт обґрунтовує свої преференції самотнього існування, і проблема вибору, реалізована через цей образ, набуває амбівалентного характеру.

Наскрізним у повісті є мотив апокаліпсису, який пов'язує проблему вибору з відповідальністю за нього. Авторська концепція твору передбачає особисту відповідальність кожного за вчинене, що узгоджується з християнською схемою «гріх – спокутування/покарання». У Старому Завіті акцентовано думку про те, що спасіння можна забезпечити лише собі самому. У повісті Г. Пагутяк подібне розуміння проблеми вибору репрезентовано в монолозі kota, який розмислює над майбутнім дівчинки: «...колись вона матиме право вийти сама й обрати собі світ до вподоби» [3, с. 213].

Природно, що апокаліптичні мотиви в повісті реалізуються за допомогою біблійних ремінісценцій, пов'язаних із кінцем світу через потоп. Світ, на який чекає смерть, є світом без любові, а значить і без Бога. Енергетика сюжету повісті зосереджена навколо емоції страху,

який у сакральному тлумаченні є протилежним любові: «Страху немає в любові, але досконала любов проганяє страх геть, бо страх має муку» [Перше послання Іоанна 4:18]. У цьому контексті страждання світу можна пояснити відсутністю любові або ж її недостатністю. Страх пригнічує усі життєдайні сили людини, відтак він наближає до смерті. Цю ворожу людині емоцію неодноразово експліковано в тексті: «...люди бояться катастрофи, потопу, кінця світу аж так, що не лягають спати...» [3, с. 212]. Герметичність, ущільненість простору в повісті символізує в'язницю духу, нездатність скористатися дверима як можливістю виходу на свободу. Страх постає як паралізуюча сила, що знерухоплює душі людей: «...страх – це справжня катастрофа, більша за ту, яку вони чекають, і якої, можливо, не станеться» [3, с. 215]. Страх виступає антиподом любові, яка є шляхом до спасіння.

Відсутність антропонімів в образній системі повісті (у ній діють чоловік, жінка, дівчинка, дідусь, бабуся) уможливорює екстраполяцію узагальнень на людство в цілому. Смерть сприймається більшістю не як частина циклу й початок народження нового, а як кінцевий етап існування: «...смерть для людей – це така мандрівка, з якої не повертаються» [3, с. 213]. Такий висновок тлумачиться однозначно: людям бракує віри в іншу форму життя після смерті, вони заперечують невмирущість душі, її трансцендентність, що суперечить Євангельській ідеї воскресіння.

У християнстві світло виступає символом Бога: «Я, Світло, на світ прийшов, щоб кожен, хто вірує в Мене, у темряві не заставався» [Євангеліє від Іоанна, 12:46]. Герої повісті охоплені пільмою, проте вони визнають свою потребу у світлі. Оптимізм християнського віровчення асоціативно присутній у тексті твору: його герої шукають свічку, яка ще не є справжнім рятівним світлом, проте натякає на його можливість стати спасінням для людей. Героїв гнітить темрява і морок, що навіює думку про їхню готовність зробити вибір на користь світла. Вони усвідомлюють марноту й суєтність свого життя, переживаючи щось на кшталт внутрішнього прозріння: «Боже, нам завжди було стільки усього потрібно, а зараз нічого, лише трохи світла!» [3, с. 217]. Орієнтованість на світло ототожнюється з налаштованістю на добро. Таке трактування символіки світла вербалізується в Біблії: «Бо кожен, хто робить лихе, ненавидить світло, і не приходить до світла, щоб не зганено вчинків його. А хто робить за правдою, той до світла йде, щоб діла його виявились, бо зроблені в Бозі вони» [Євангеліє від Іоанна, 3:20-21].

Дівчинка з повісті постає втіленням кращих моральних якостей, адже вона робить свідомий вибір забрати kota з собою на Корабель, що асоціюється з біблійним ковчегом і сугестує надію для людства, яке має час, аби «підрости» у своєму ставленні до світу. Дитина підкреслює, що сприймає тварину не як річ, а як живу істоту, що імплікує цінність життя взагалі. І. Біла зазначає: «Виділяючи відчуженість героїв як атрибутивну рису зображуваного світу, Г. Пагутяк водночас окреслює шляхи подолання абсурду, які зумовлені насамперед готовністю допомогти будь-якій істоті» [1, с. 2]. Вибір носія справжніх цінностей (любові, співчуття, милосердя) у творі вмотивований із позицій християнства, адже за Писанням «...Хто Божого Царства не прийме, немов те дитя, той у нього не ввійде» [Євангеліє від Марка, 10:15].

В освоєнні світу котом домінує раціональне начало. Вибір на користь знання, на його думку, є запорукою розуміння: «...знання дають величезну перевагу тому, хто їх здобуває» [3, с. 213]. Його міркування дисонують із висновком Екклезіяста про те, що хто «пізнання побільшує, той побільшує й біль» [1:18]. Утім, уявлення kota про світ, його устрій та стосунки всього суцього якнайкраще вкладаються в християнську концепцію про вічне життя: «Закінчиться цей світ, почнеться новий...» [3, с. 213]. Людям, керованим страхом, не вистачає мудрості прийняти таку позицію.

Мотив згубності внутрішньої сліпоти іманентний усій творчості Пагутяк. Він є зразком художньої інтерпретації Євангельських сентенцій про людей, які мають очі, але не бачать. За спостереженнями kota, люди втратили внутрішній зір, здатність зауважити найважливіше:

«Якими ж треба бути сліпими, щоб не бачити цього!» [3, с. 213]. З мотивом сліпоти корелює мотив просвітлення, який так само виразно оприявнюється в повісті.

Проблема вибору реалізується через учинки людей і поведінку kota, який здатен філософствувати про сенс людського існування і готовий «...зробити вирішальний стрибок. Або не зробити» [3, с. 218]. Аналізована проблема актуалізується в повісті не лише алюзивно, а й експліцитно: «Катастрофа... чекати порятунку... вибір... Схоже, усі зараз думають про це» [3, с. 224]. Потреба вибору детермінує хід думок і поведінкові моделі героїв твору.

Усім старозавітним пророцтвам властиве акцентування на свідомому виборі людей між добром та злом і каузальним зв'язком із благословенням або покаранням/прощенням Господнім: «Й осквернилась земля під своїми мешканцями, бо переступили закони, постанову порушили, зламали вони заповіта відвічного» [Книга Пророка Ісаї, 24:5]. У повісті Пагутяк люди порушують найважливіший завіт – полюбити ближнього, як самого себе, а цивілізація без любові приречена на загибель.

Місію рятування kota в повісті доручено сліпим дідусю й бабусі, від яких відмежувалася молода пара (господарі). Вустами старого письменника проголошуються істини, які корелюють зі словами Святого Писання про останні дні: «Нині кожен тремтить над власним життям... Таке завжди буває наприкінці світу» [3, с. 220]. Його бачення останніх днів перегукується з Біблійним пророцтвом й має подібну тональність: «Нехай кожен, хто має очі, подивиться на світ і побачить, скільки бруду, злиднів, спустошень у ньому, нехай відчує, що захлинається не водою, а ненавистю, заздрістю, безсилою злобою... У завалах сміття корчаться рештки свідомості, і рівними стають черв'як і надлюдина» [3, с. 223]. Біблійні алюзії визначають характер міркувань дідуся. Передчуття катастрофи модифікується в самозаспокоєння: «Як добре, що наші діти не народились, не зійшли одного проклятого дня на землю» [3, с. 225]. Це ремінісценція зі Святого Писання: «Бо ось дні настають, коли скажуть: Блаженні неплідні, та утроби, які не родили, і груди, що не годували» [Євангеліє від Луки, 23:29].

Стара жінка розмірковує над можливістю вибору, зумовленого наближенням кінця світу: «...на одній шальці терезів – життя kota, на іншій – наша добровільна смерть» [3, с. 221]. Її моральні інтенції чітко оприявнюються у рефлексіях про завершення земного життя: «...я триматиму свого старого міцно за руку, коли ми підемо на дно» [3, с. 225].

Дідусь свідомий свого вибору, він вільний від страху. У його роздумах відлунює християнська мудрість, позначена смиренням і водночас внутрішньою силою: «Ми зі старою обоє прагнемо смерті для своїх немічних висохлих тіл, але не для духу» [3, с. 222]. Епіцентром у реалізації проблеми вибору в повісті є саме роздуми дідуся: «...до останку людині лишається вибір, якщо вона здатна бодай трохи подбати про себе. Коли зникає вибір, тоді ми вже нічого не варті» [3, с. 222]. Його монологи засвідчують схильність до пошуку власних відповідей замість прийняття готових безапеляційних приписів. Спираючись на власний досвід, він робить висновок, що суперечить Євангельським словам: «Ні, двоє людей не можуть стати одним тілом і душею, хай би навіть прожили разом триста років» [3, с. 222]. Дідусь робить припущення щодо відродження життя після потопу, втілюючи його в образі саду, який асоціюється з біблійним Едемом і є наскрізним для творчості Пагутяк.

В останній частині повісті презентовано нового героя, проте його поява містифікована. Письменниця уникає прямої номінації, втім характер монологу переконливо засвідчує, що у фінальній сцені діє сам Господь. Його висновку про людське життя притаманна двовекторна семантика: «Рятуються не кращі, рятуються сильніші» [3, с. 234]. Конотації слова «рятуватися» мають профанний характер, тоді як лексемі «спасатися» властиві сакральні конотації. Відтак урятувати можна тіло (сильним), а спасти – душу (кращим).

Тлумачення проблеми вибору в словах Господа набуває нового відтінку: людина несе відповідальність не лише за свій вибір, але й за усі його наслідки. Бог перекладає частину функцій

деміурга на людей, які перетворюються на його «співавторів»: «Я не карав їх: вони самі себе покарали, обравши безпутне життя» [3, с. 234]. Вони творять власне життя, яке складається з низки виборів. Утім Господь не втрачає надію на правильний вибір людства. У повісті цей заклик актуалізує ідею Бога як терплячої всепрощаючої любові: «А тим часом кожна часточка моєї любові благає його: повернись!» [3, с. 234]. Такий оптимізм прикметний і для Біблійних текстів. Однак дихотомія емоційного стану Бога з повісті Пагутяк унеможливує однозначні підсумки. О. Корабльова зауважує: «Трагізм самотнього Бога й полягає в тому, що до нього у кризовий час випробувань не прийшла жодна людина, не знайшла тієї сокровенної стежини до істини» [2, с. 5]. У фіналі Господу прикро визнавати оту свою «безмежну самотність, у двері якої ніхто ніколи не постукає» [3, с. 234]. Проте великою втіхою для людей лишаються слова: «Просіть і буде вам дано, шукайте і знайдете, стукайте і відчинять вам» [Євангеліє від Матвія, 7:7].

У тексті повісті використано чимало антиномій і антитез, що увиразнюють проблему вибору: тіло – душа, спокій – паніка, смуток – веселощі, праведники – грішники, кат – жертва, вогонь – вода, відродитися – вмерти, черв'як – надлюдина. Інваріанти означеної проблеми, реалізовані через алюзії на християнське вчення, набувають сакральної семантики й осмислюються письменницею у зв'язку з усіма образами повісті.

З огляду на значущість біблійних текстів як джерела рецепції мотивів, ідей та образів для творчості Г. Пагутяк, перспектива подальших досліджень в обраному напрямку очевидна: зразки великої та малої прози письменниці і надалі можуть бути об'єктом аналізу релігійно-філософського дискурсу в доробку авторки.

Література:

1. Біла І. Урбаністичний простір у творах Галини Пагутяк: специфіка вираження [Електронний ресурс] / Ірина Біла. – Режим доступу до статті: www.inu.edu.ua/faculty/inomuv.new/...1/.../7Bila_pdf
2. Корабльова О. Своєрідність осмислення біблійних текстів у прозі Галини Пагутяк [Електронний ресурс] / Ольга Корабльова. – Режим доступу до статті: archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/.../Karablyova.pdf
3. Пагутяк Г. Захід сонця в Урожі: [романи, повісті, оповідання та новели] / Галина Пагутяк. – Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2007. – 368 с.

Анотація

Г. БОКШАНЬ. ХРИСТИЯНСЬКО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ В ПОВІСТІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «КІТ З ПОТОНУЛОГО БУДИНКУ»

У статті проаналізовано релігійно-філософський аспект проблеми вибору шляхом визначення її інваріантів у повісті Галини Пагутяк «Кіт з потонулого будинку», установлення зв'язків зазначеної проблеми з образною системою твору та текстами Біблії.

Ключові слова: християнсько-екзистенційний вимір, проблема вибору, самотність, світло й темрява, апокаліптичні мотиви, страх.

Аннотация

Г. БОКШАНЬ. ХРИСТИАНСКО-ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ВЫБОРА В ПОВЕСТИ ГАЛИНЫ ПАГУТЯК «КОТ ИЗ УТОНУВШЕГО ДОМА»

В статье проанализирован религиозно-философский аспект проблемы выбора через определение ее инвариантов в повести Галины Пагутяк «Кот из утонувшего дома», установление связей указанной проблемы с образной системой произведения.

Ключевые слова: христианско-экзистенциальное измерение, проблема выбора, одиночество, свет и тьма, апокалипсические мотивы, страх.

Summary

**G. BOKSHAN'. CHRISTIAN AND EXISTENTIAL ASPECT
OF THE PROBLEM OF CHOICE IN THE STORY
"THE CAT FROM THE DROWNED HOUSE" BY HALYNA PAHUTIAK**

The author of the article analyzes religious and philosophic aspects of the problem of choice by specifying its invariants in the story "The cat from the drowned house" by Halyna Pahutiak, finding its connections with the image system of the literary work and the texts of the Bible.

Key words: Christian and existential aspect, problem of choice, loneliness, light and darkness, apocalyptic motives, fear.